

СМЕТАНІНА Н. В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9.01

ЦІНА ЗЛОЧИННОСТІ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА: РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У 2017 РОЦІ

Стаття присвячена розкриттю поняття «ціна злочинності» в сучасній кримінологічній науці й визначенню прямого та непрямого збитку від злочинності. Проаналізовано наукові праці, які містять відомості про розвиток поняття «ціна злочинності» та її структури. Автор наводить власне визначення понять «злочинність» і «ціна злочинності».

Ключові слова: злочинність, ціна злочинності, громадська думка, прямий збиток, непрямий збиток, соціальні наслідки, відшкодування збитків.

Стаття посвящена раскрытию понятия «цена преступности» в современной криминологической науке и определению прямого и непрямого ущерба от преступности. Проанализированы научные труды, содержащие сведения о развитии понятия «цена преступности» и её структуры. Автор предоставляет собственное определение понятий «преступность» и «цена преступности».

Ключевые слова: преступность, цена преступности, общественное мнение, прямой ущерб, побочный ущерб, социальные последствия, возмещение ущерба.

The article is devoted to the development and explanation of the cost of crime notion in the modern criminological science and the definition of direct and indirect damage caused by crime. Scientific researches are analyzed and contain information about development of the concept of cost of crime and its structure. The author gives her definition of crime and cost of crime.

Key words: crime, cost of crime, public opinion, direct damage, indirect damage, social consequences, reparation of damages.

Вступ. У сучасному суспільстві проблема дослідження злочинності є однією з найактуальніших, важливим об'єктом вивчення в кримінологічній науці та предметом обговорення під час дискусій у практиці боротьби зі злочинністю. Багатогранність, складна структура злочинності зумовлюють значне коло пов'язаних із нею кримінологічних питань. Одним із таких питань є визначення й аналіз поняття «ціна злочинності» у вітчизняній і зарубіжній кримінології, розкриття змісту прямого та непрямого збитку від злочинності, соціальних наслідків злочинів, головне, ставлення населення України до проблеми ціни злочинності.

Проблема визначення ціни злочинності вимагає сьогодні нового кримінологічного розуміння, відмови від спрощених підходів до цього важливого і складного питання, більшої уваги в науковій літературі й аналізу зарубіжних публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядалися у працях таких учених, як Ю.М. Антонян, І.Г. Богатирьов, А.М. Бойко, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, С.М. Іншаков, В.Ю. Квашиш, Л.В. Кондратюк, О.М. Костенко, О.Г. Кулик, В.В. Лунєєв, М.І. Мельник, Т.В. Мельничук, В.С. Овчинський, Л.І. Романова, В.І. Шакун та інші.

Постановка завдання. Метою статті є визначення поняття «ціна злочинності» та її структури в сучасній вітчизняній і зарубіжній кримінології, висвітлення думки громадян України про їхнє ставлення до проблеми ціни злочинності.

Результати дослідження. Ціна злочинності має віддалені наслідки, породжує механізми тіньової економіки, віктимізації населення в суспільстві, недовіри громадян до правоохоронних органів, соціально-негативного клімату в державі. Вона є сьогодні потужним ресурсом, що відображує реальний стан злочинності та її криміногенний потенціал, вимагає сучасних підходів і кримінологічної оцінки, адже фактично вона ставить питання про можливість існування як самого суспільства, так і безпечного життя громадян.

У звичайному розумінні ціна є грошовим вираженням вартості товару, платою, а в переносному значенні – цінністю, значенням чого-небудь, певною роллю [1, с. 516]. Ціна ж злочинності як у вітчизняній, так і зарубіжній кримінології є ключовим елементом характеристики самої злочинності та складником інформаційної моделі злочинності. А за влучним висловом англійської релігійної письменниці Ханни Мор (1745–1833), важливо не стільки знати все, скільки знати всьому точну ціну [2, с. 747].

Учений В.В. Лунєєв зазначає, що ми точно не знаємо реального узагальненого обсягу злочинності, не знаємо її повних соціальних та економічних наслідків, не знаємо дійсної ефективності боротьби зі злочинністю, не знаємо, у що вона загалом обходиться нашій країні й не маємо адекватного прогнозу її можливого розвитку. При першому обережному оцінному наближенні до економічної ціни злочинності вона є колосальною [3, с. 56]. А «бюджет» наявної злочинності досить часто порівнюють із бюджетом країни.

Ціна злочинності – це словосполучення, в якому слово «ціна» є головним, а поняття «злочинність» є залежним. Отже, неможливо відповісти на питання, що таке ціна злочинності, без пояснень того, який зміст вкладається в термін «злочинність» [4, с. 5]. Поняття злочинності, як і будь-яке поняття, має зміст та обсяг. Пропонуємо таке визначення поняття злочинності: злочинність – це кримінальна практика людей, що проявляється як явище у вигляді множинності злочинів та осіб, які їх учинили, у визначеному просторово-часовому проміжку і яка підлягає кількісно-якісному вимірюванню.

У реальній дійсності злочинність характеризується як статистична множинність різних актів індивідуальної злочинної поведінки, поведінки, що утворює зміст забороненої законом кримінальної практики. Ураховуючи єдність злочинів та осіб, які їх учинили, злочинність ми визначаємо як множинність не лише злочинів, а й злочинців. Визначення злочинності через категорію множинності злочинів та осіб, які їх учинили, дає змогу також надати кількісно-якісну характеристику цього явища у визначеному просторово-часовому проміжку за допомогою кількісно-якісних показників злочинності. А визначення поняття злочинності через категорію «практика» допоможе реалізувати в кримінології соціально-антропологічний метод, пізнати сутність злочинності, побудувати її інформаційну модель [5, с. 74].

Варто також відзначити, що, на відміну від економічної теорії, де слово «ціна» має нейтральний характер, у кримінології цей термін є синонімічним утратам і, відповідно, має негативний відбиток. Ціна злочинності – це грошова (монетизована) оцінка негативного впливу злочинності (шкоди, яку вона завдає) на суспільство загалом і конкретних суб'єктів суспільних відносин за певний проміжок часу [4, с. 7].

Досліджуючи феномен корисливої насильницької злочинності в Україні, вчений Б.М. Головкін зазначає, що нинішній стан кримінологічних знань про соціальні наслідки злочинності далеко не відповідає суспільній значущості проблеми й запитає практичної діяльності із запобігання та протидії цьому антисуспільному феномену, пропонує дворівневий підхід до аналізу соціальних наслідків: у площині корисливих насильницьких злочинних проявів і надбудові вищого порядку узагальнення, що відбиває соцієтабельні негативні зміни системно-структурного значення [6, с. 106–107].

Аналітики групи World Federation, що виконує замовлення ООН, під ціною злочинності розуміють сукупні активи злочинних організацій. Сучасна організована злочинність погіршує наявні небезпечні показники економічної нерівності населення у світовому ви-

мірі. Її розміри оцінюються у 2 трильйони американських доларів, про що свідчать дані новітнього дослідження, проведеного під егідою ООН. Щорічні прибутки злочинних угруповань у всьому світі приголомшують: вони дорівнюють ВВП Великої Британії й удвічі перевищують разом узяті оборонні бюджети країн світу [7, с. 1]. А за даними Управління ООН з наркотиків і злочинності, сумарні злочинні прибутки від усієї незаконної діяльності міжнародних синдикатів зараз становлять приблизно 3,6% світового ВВП, що еквівалентно 2,1 трильйонів доларів США. Організація Symantec, яка займається створенням програмного забезпечення в галузі комп'ютерної безпеки, наводить дані, що у 2011 році світова економіка втратила близько 114 мільярдів доларів США внаслідок злочинів, учинених онлайн [8, с. 32–33]. За даними, які наводив кримінолог В.Ю. Квашиш, у кінці XX ст. ціна злочинності у США оцінювалась у 450 млрд. дол., тоді як бюджет одного з найбільш могутніх у світі військових відомств – Пентагону – становив лише 250 млрд. дол. США [9, с. 114].

Значною є й ціна корупційних злочинів, що вже давно набули транснаціонального характеру. Так, наприклад, за прогнозами Центру ліків у суспільних інтересах, до 2010 року світовий ринок фальсифікованих ліків становитиме 75 млрд. дол. США. За оцінками Transparency International, у світі щорічно не менше ніж 400 млрд. дол. США втрачається в результаті корупційних злочинів у сфері державних закупівель, що підвищує державні витрати на 20–25%. А за дослідженням Азіатського банку розвитку, у низці країн Азії корумпованість державних закупівель призвела до зростання витрат на придбання товарів і послуг на 20–100% [10, с. 69, 378]. Детективи Національного антикорупційного бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснюють розслідування у 264 кримінальних провадженнях, сукупний розмір предмета злочину у яких становить 82,9 млрд. грн. Указана сума перевищує граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України на 2017 рік [11].

Зарубіжний досвід визначення ціни злочинності має давню історію (понад 100 років) і відрізняється різноманітними методиками її розрахунку, тоді як перша робота у вітчизняній (ще радянській) кримінології видана в 1982 році М.М. Бабаєвим і мала назву «Соціальні наслідки злочинності».

Перші публікації щодо ціни злочинності з'явилися у США і являли собою наукові доповіді для органів державної влади. Так, доповідь Є. Сміта в 1901 році містила детальний аналіз бюджетних витрат міста Нью-Йорка, що пов'язані із запобіганням злочинності й реагуванням на неї. Є. Сміт визначав ціну злочинності як суму щорічних бюджетних витрат, що спрямовані на запобігання злочинності, і суму кримінальних прибутків злочинців [4, с. 9–10].

Відомою доповіддю щодо ціни злочинності у США є дослідження, яке проведено Х. Голдвайдом та С. Сімпсоном у 1931 році. У цій доповіді (обсягом 657 сторінок) основну увагу приділено економічним наслідкам злочинності. Доповідачі розділили ціну злочинності на два складники: підсумковий збиток від злочинності загалом (ultimate cost of crime) і безпосередній збиток від злочинності (immediate cost of crime) [4, с. 10–11].

У 70-х роках XX століття проблематика ціни злочинності набуває нової популярності в американському економічному й кримінологічному співтовариствах. Найбільш цитованими стають дослідження Роберта Ганна «Злочин і ціна злочинності: економічний підхід» і Х.Г. Деммерта «Злочинність і контроль над злочинністю: які соціальні витрати?» [4, с. 14–15].

Учені Л.В. Кондратюк і В.С. Овчинський, аналізуючи ціну злочинності, визначають структуру «ціни» злочинності й поділяють це поняття на «ціну» кримінальної експансії (захоплення певних благ, економічна експансія, рейдерство), «ціну» кримінальної агресії (як психо-духовної деструктивної енергії людини, що спрямована на руйнування таких благ, як життя, здоров'я (духовне, душевне, тілесне)) і «ціну» кримінального обману (злочини, що завдали матеріальних збитків). Під час розрахунку «ціни» кримінальної експансії зазначені вчені пропонують урахувати суму приватних утрат і економічні втрати суспільства. Досить цікавим є й аналіз поняття «ціна» життя під час аналізу «ціни» злочинності, його учені співвідносять із віком людини, доводячи, що з плином часу цінність життя знижується [12, с. 228–256]. Звичайно ж, такі положення варто вважати дискусійними. Разом із тим з

80-х років XX століття в США під час розрахунку ціни злочинності все частіше починають ураховувати нематеріальні витрати: М. Коен «Біль, страждання і розмір компенсацій за рішенням суду: аналіз ціни наслідків злочинів, що відчуває потерпілий» (1988); М. Коен, Т. Міллер, С. Россман «Витрати і наслідки агресивної поведінки в США» (1994). У дослідженні в 1988 році М. Коен зробив спробу оцінювання в грошовому еквіваленті нематеріальних наслідків злочинності (страху, психічних і фізичних страждань). Так, життя однієї людини цим дослідником у середньому оцінено у 2 млн. дол. США. У 2004 році М. Коен порахував (виходячи з кількості жителів, які готові витрати певну суму коштів на запобігання окремим злочинам), що найбільш дорогим злочином є вбивство – кожен злочин оцінювався ним у 11,4 млн. дол. США (насильницькі дії сексуального характеру – 286 277 дол., озброєний розбійний напад – 280 237 дол.). Розрахунок ціни окремих злочинів дав змогу з'ясувати їх «вартісну тяжкість», яку доцільно враховувати під час побудови раціональної політики протидії злочинності [4, с. 15–16].

Серед європейських країн проблема ціни злочинності активно вивчається у Великобританії, Франції, Польщі й Угорщині. Так, у Великобританії Міністерство внутрішніх справ проводить регулярні розрахунки ціни злочинності. Результати першого подібного дослідження опубліковані у 2000 році на офіційному сайті Міністерства внутрішніх справ Великобританії в доповіді «Економічні й соціальні наслідки злочинності» [4, с. 17–18]. Професор Ліонського університету (Франція) Жак Бішо у 2012 році опублікував результати своїх досліджень, відповідно до яких щорічний збиток від злочинності у Франції становить 150 млрд. євро (7,5% ВВП держави). Польський кримінолог Яшек Забанські захистив у 2008 році в Туринському університеті (Італія) докторську дисертацію з проблеми розрахунку ціни злочинності. Учений обгрунтував висновок, що під час визначення ціни злочинності варто зосередитись насамперед на тих вчинках, які історично (протягом усього існування людства) сприймалися і сприймаються абсолютною більшістю людей небезпечними діяннями, що вимагають покарання з боку держави [13, с. 16, 19].

Ціна злочинності дає уявлення про обсяг і характер прямого й непрямого збитку, суспільно небезпечних наслідків, яких завдає злочинність суспільству (з перерахунком збитку на матеріально-грошові витрати) [14, с. 62]. Прямий збиток майнового (матеріального) характеру обчислюється в грошовому вираженні. Сюди належать кількість летальних наслідків, настання інвалідності потерпілих, виплати їм за лікарняними листками, додаткові витрати на їхнє лікування, страхові виплати, проведення психологічної реабілітації. До непрямого збитку від злочинності належать кошти, що витрачаються державою на боротьбу зі злочинністю, і вартісне вираження її негативних соціальних наслідків (дезорганізація сім'ї, зниження продуктивності праці, додаткове навантаження на інститути соціалізації й ресоціалізації тощо), утримання правоохоронної системи, різноманітних охоронних, фіскально-ревізійних структур, витрати на навчання та підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів, витрати на наукові розробки (дослідження), вартість захисних систем, матеріальні витрати, пов'язані з розслідуванням і розглядом кримінальних справ. Пропонуємо також до непрямого збитку від злочинності включати зловживання представників правоохоронних і судових органів, породжену механізмом криміналізації тіньову економіку. І це ще далеко не повний перелік прямого й непрямого збитку, адже вичерпного переліку цих збитків не існує в кримінологічній науці, а можливість підрахунку зазначених збитків у грошовому еквіваленті в певних випадках має лише штучний характер.

Уважаємо, що прямий збиток від злочинності має бути поділений на прямий збиток матеріального характеру і прямий збиток особистого характеру. Особливо складні для визначення й підрахунку наслідків злочину, що вчинені щодо окремої особи [15, с. 175–176]. Можна підрахувати витрати на лікування та лікарські засоби людини, що стала жертвою злочину (прямий матеріальний збиток), але складно, навіть неможливо визначити в грошовому еквіваленті моральні та психологічні втрати, образу честі й гідності, зміну ставлення особи до навколишнього середовища й самої себе після вчиненого злочину (прямий особистий збиток). До того ж різні люди неоднаково переживають наслідки злочину, особливо моральне та

психологічне напруження зростає, коли мова йде про вбивства, заподіяння шкоди здоров'ю, згвалтування тощо. А Л.І. Романова, досліджуючи феномен наркозлочинності, наводить відомості, що світовий оборот лише наркоіндустрії становить 400–600 млрд. дол. США. Учена підкреслює, що виміряти й оцінити в грошовому вираженні всі наслідки шкоди, що настає в результаті розповсюдження в суспільстві захворювання наркоманією надзвичайно складно, наслідки розтягнуті в часі і стають очевидними лише в майбутньому, коли виправити становище неможливо, і пропонує до ціни злочинності включати також витрати на лікування та психологічну реабілітацію членів родини наркозалежної особи [16, с. 8–37].

Подібні висновки вчених змушують замислитись над необхідністю поділу шкоди від прямих і непрямих збитків від злочинності на видиму та невидиму шкоду (таку, що має віддалений характер і яку можна підрахувати лише в майбутньому). До ціни злочинності варто включати й витрати на утримання всієї пенітенціарної (кримінально-виконавчої) системи.

Значної уваги потребує й дослідження змісту соціальних наслідків злочинів, їх урахування під час визначення ціни злочинності. Важливо класифікувати соціальні наслідки злочинів за ознаками змісту шкоди, об'єкта кримінально-правової охорони, тяжкості наслідків, часу настання суспільно небезпечних наслідків, наслідків злочину як фактора, що породжує нове порушення кримінально-правової охорони, сфери життєдіяльності, у якій відбулось заподіяння шкоди [15, с. 172–177].

Ціна злочинності зростає з року в рік і є значною в будь-якій державі. Якщо спробувати підрахувати хоча б приблизну ціну злочинності в Україні, то в розпорядженні дослідника залишаються лише офіційні відомості про видатки на утримання правоохоронної й пенітенціарної системи, наукової діяльності та відомості про матеріальні збитки від злочинів [17, с. 10].

Зарубіжні вчені пропонують включати відомості про матеріальні збитки від злочинів до розширеного варіанта аналізу зареєстрованої злочинності [18, с. 75–79]. Вони також звертають увагу на необхідність визначення «сукупної» ціни злочинності для суспільства й зазначають, що визначення ціни злочинності в сучасних реаліях є надзвичайно складним питанням, що вимагає не лише аналізу зареєстрованої злочинності, а й постійного, широкого та багатапного репрезентативного опитування населення (як мінімум, щороку або два рази на рік), розроблення відповідних методик визначення ціни злочинності [19]. У зв'язку із цим виникають питання про необхідність створення спеціалізованих моніторингових центрів, які повинні будуть опрацьовувати отримані відомості й доводити їх до відома громадськості.

Під ціною злочинності в сучасній кримінології ми розуміємо прямі та побічні витрати фізичного, матеріального, морального, духовного характеру, яких зазнає держава й суспільство внаслідок учинення злочинів, спрямовані на подолання наслідків злочинних діянь, утримання всієї правоохоронної, пенітенціарної системи та інших інститутів держави, а також сукупні активи злочинних угруповань і їхні витрати на підтримку своєї злочинної діяльності [20, с. 154].

Якщо під збитками від злочинності (ціною злочинності) розуміти всі матеріальні й нематеріальні втрати держави та громадян, що є наслідком учинених злочинів, то відомості про матеріальні збитки від злочинності, що наведені в офіційній статистиці, видаються незначними. До того ж ведеться облік лише матеріальних збитків, порядок підрахунку яких і групи злочинів за цими збитками в офіційній статистиці не відображаються. Широке тлумачення зазначених збитків є надзвичайно важливим для кримінологічної науки й системи запобігання злочинності, адже неможливо протидіяти злочинності загалом, більш детальне відображення збитків від злочинних діянь за окремими групами злочинів дасть можливість посилити запобіжні заходи та побачити найбільш криміналізовані сфери суспільного життя.

Як показало авторське вивчення громадської думки про шкоду від злочинів для населення України у 2017 році (опитування проводилось шляхом інтернет-анкетування в період з січня по вересень 2018 року, нараховує 494 опитані учасники віком від 14 до 60 років і старше, які представляють усі регіони України), найбільше громадян України у 2017 році турбували проблеми корупції в органах влади (65% опитаних), проблеми цін і тарифів (58,7%), можливість працевлаштування (56,7%), стан медицини (55,1%), проведення

антитерористичної операції на Сході України (50%), проблеми безпеки і злочинність (46,4%), поширення алкоголізму й наркоманії (36,2%), якість освіти (31,2%), стан судової системи (25,3%), анексія Автономної Республіки Крим (17,4%).

38,7% опитаних громадян зазначили, що злочинність змушує їх щоденно турбуватись за своє життя і майно, 34,8% указали, що злочинність заважає нормальному розвитку суспільства, 15,6% переконані, що злочинність загрожує національній безпеці держави, 7,9% стверджують, що злочинність є нормальним явищем у суспільстві, а 2,8% указали, що, на їхню думку, злочинність є способом заробітку.

На питання «Чи спричинено Вам шкоду злочинними діями у 2017 році?» 28,7% опитаних відповіли, що так, а 71,3% відповіли, що ні. Найбільше опитані громадяни зазнали матеріальної (майнової) шкоди (77,6%), моральної шкоди (38,5%), фізичної шкоди (6,9%).

Найчастіше предметом злочинного посягання були мобільні телефони (25,2%), ручна сумка, гаманець (21,5%), квартира або будинок (19,5%), фізична недоторканність (15,1%), годинник, коштовні прикраси (10,7%), автомобіль (6,9%).

На запитання «Чи звертались Ви до правоохоронних чи спеціалізованих органів щодо цих випадків?» 56,9% опитаних відповіли, що ні, не звертались, а 43,1% відповіли, що так, звертались.

Після злочинного посягання 44,4% відповіли, що відчували тривалу депресію й душевні страждання, 32% відчували значні матеріальні труднощі, 8,4% були змушені брати кошти в борг, 6,2% зазначили про погіршення взаємин у родині, 5,6% – про хворобу.

На запитання «Як Ви вважаєте, чи потрібно збільшувати державні витрати на утримання правоохоронних органів?» 50,8% опитаних відповіли, що так, потрібно, а 49,2% відповіли, що ні, не потрібно збільшувати державні витрати на утримання правоохоронних органів.

Більшість опитаних громадян (51,2%) зазначили, що не почуваються в безпеці, перебуваючи на вулиці чи за місцем свого проживання, а 61,3% вважають, що існує середній ризик стати жертвою злочинних посягань за місцем свого проживання.

У 65,4% учасників опитування є побоювання стати жертвою злочину, а в 34,6% опитаних такі побоювання відсутні. При цьому більшість опитаних (86%) турбує зростання кількості злочинів у 2016–2017 роках.

Варто відзначити, що 65,2% опитаних готові витратити особисті кошти (37,2% – до 500 грн., 30,9% – до 1000 грн.) на фінансування технічних засобів безпеки, що дають змогу знизити рівень крадіжок, грабежів, розбійних нападів, зґвалтувань і вбивств за місцем свого проживання, а 34,8% опитаних не готові витрачати свої кошти.

9,9% опитаних зазначили, що їм доводилось звертатись до медичних установ після випадків злочинних посягань на них чи їхнє майно (погане самопочуття, загострення хвороб через стрес, проблеми з тиском тощо). При цьому в медичних установах громадяни витрачали як до 500 грн. (26,4%), так і до 1000 грн. (17%), від 1000 до 5000 грн. (17%).

Висновки. Визначення ціни злочинності вимагає сьогодні оновленого методологічного обґрунтування, дослідження й урахування зарубіжного досвіду її розрахунку. Потрібно розірвати замкнуте кримінологічне коло: не знаємо реального стану злочинності в державі, отже, не знаємо дійсної ціни злочинності, відповідно, не знаємо обсяг необхідного фінансування для боротьби із цим деструктивним явищем. Формування нових підходів до розуміння явища злочинності, можливості її кількісно-якісного вимірювання та визначення реальної (а не лише зареєстрованої) злочинності, визначення категорії «ціна злочинності», пошук джерел ціни злочинності, вдосконалення методів розрахунку ціни конкретних злочинів з урахуванням досвіду транснаціонального законодавства є нагальними й актуальними завданнями сучасної кримінологічної науки.

Проведене опитування громадян показало, що хоча в 65,4% учасників є побоювання стати жертвою злочину, але 79,4% опитаних не витрачали кошти у 2017 році на обладнання свого помешкання чи автомобіля засобами охорони через побоювання злочинних посягань, 83% не витрачали кошти у 2017 році на придбання засобів особистого захисту (травматична чи інша зброя, слезогінний балончик тощо).

Знання реальної ціни злочинності необхідне, воно допоможе в оцінюванні стану злочинності, криміногенної обстановки в державі, розробленню ефективних, економічних і розумних засобів боротьби зі злочинністю й дасть змогу проводити адекватний прогноз її розвитку, а отже, і своєчасного реагування суспільства на виклики злочинності.

Список використаних джерел:

1. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2001. 540 с.
2. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учебник: в 2 т. Москва: Юрайт, 2011. Т. I: Общая часть. 1003 с.
3. Лунеев В.В. Модернизация в условиях преступности. Государство и право. 2012. № 5. С. 56–67.
4. Цена преступности (методология ее определения): монография / под ред. проф. Н.А. Лопашенко. Москва: Юрлитинформ, 2014. 216 с.
5. Сметаніна Н.В. Поняття злочинності у сучасній пострадянській кримінології. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». 2012. Вип. 20. Ч. 1. Т. 4. С. 72–75.
6. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.
7. Шостко О.Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 38 с.
8. Голубов А. Мафия Inc. Корреспондент. 2013. № 31 (570). С. 32–34.
9. Козаченко И.Я., Корсаков К.В. Криминология: учебник. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011. 304 с.
10. Многоликая коррупция: выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления / под ред. Э. Кампоса и С. Прадхана; пер. с англ. Москва: Альпина Паблишер, 2014. 551 с.
11. Збитки від злочинів, які розслідує НАБУ, більші за дефіцит державного бюджету України (Новини та публікації) / Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/zbytky-vid-zlochyniv-yaki-rozsliduye-nabu-bilshi-za-deficyt-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayiny>.
12. Кондратюк Л.В., Овчинский В.С. Криминологическое измерение. Москва: Норма, 2012. 272 с.
13. Долотов Р.О. Цена преступности как криминологический показатель: некоторые методологические аспекты. Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. 2012. № 3. С. 15–21.
14. Криминологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
15. Антонян Ю.М. Криминология: учебник для бакалавров. Москва: Юрайт, 2012. 523 с.
16. Романова Л.И. Наркопреступность: цена, характеристика, политика борьбы: монография. Москва: Юрлитинформ, 2010. 304 с.
17. Голіна В.В., Сметаніна Н.В. «Ціна» злочинності: що ми про неї знаємо? Голос України. 2013. № 127 (12 липня). С. 10.
18. Иншаков С.М. Исследование преступности. Проблемы методики и методологии: монография. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 335 с.
19. Лунеев В.В. Социальные последствия, жертвы и цена преступности. Государство и право. 2009. № 1. С. 36–56.
20. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.

